

OPEN MONUMENTENDAG NIJMEGEN 2020

Wandelroute Indische buurt
Engelse villa's en expressionisme 1910-1965

Start:Javastraat hoek Archipelstraat

Afstand: 2 km

Planning

De Woningwet van 1901 verplichtte gemeenten om uitbreidingsplannen vast te stellen. In Nijmegen gebeurde dat voor het eerst in 1908 met een plan voor de Indische buurt. De eerste schetsen van het plan waren gemaakt door J.H. Graadt van Roggen (1831-1902), wethouder sinds 1874 en lid van het driemanschap dat de eerste uitleg van de stad had geleid. Omdat dit gebied was volgebouwd, was er een plan nodig voor de stadsuitleg ten zuiden van de Fransestraat.

Het geraamte van dit plan bestaat uit twee rechte wegen: de Javastraat en de Archipelstraat. Daartussen had Graadt van Roggen een spinnenweb van straten geweven. Het is een grillig patroon dat doet denken aan de *art nouveau*, maar ook aan de achttiende eeuwse landschapsarchitectuur (de Engelse tuin). De kruising Archipelstraat - Javastraat vormt het zwaartepunt van de wijk. Hier ligt dan ook een half rond plein (Balistraat en Lombokstraat) dat omzoomd wordt door vrijstaande villa's. Van het plan van Graadt van Roggen is verder alleen het deel ten noorden van de Archipelstraat uitgevoerd. Hier liggen de licht gebogen Timorstraat, de geknikte Madoerastraat en het ruitvormige Sumatraplein.

Omstreeks 1920 maakte stadsarchitect J.J. Weve een plan voor het Javaplein. Hij baseerde zich op Berlages concept van het stedelijk *Gesamtkunstwerk*, waarin openbare ruimte en architectuur een geheel vormen. Dit werd vergemakkelijkt doordat Weve slechts met één architect te maken had: M.E. Veugelers van Woningvereniging Nijmegen. De na de Woningwet opgerichte woningbouwverenigingen waren grote maar zuinige opdrachtgevers. Voor architecten werd het de kunst om met beperkte middelen variatie brengen in grote ensembles.

Architectuur

De oudste woningen in de Indische buurt zijn van vlak voor de Eerste Wereldoorlog. Ze vertonen kenmerken van vroegere bouwstijlen: art nouveau, rationalisme en zelfs eclecticisme. In 1916 deed een nieuwe generatie architecten onder leiding van de M. de Klerk van zich spreken. Deze Amsterdamse school werkte graag met golvende vormen en uitbundige gevelversieringen. Hun **expressionisme** was tot midden jaren twintig dominant. Ook in de Indische buurt. Zij het dat het uitgangspunt in de zuinige sociale woningbouw gelijkvormigheid heette.

Het expressionisme werd afgelost door het **functionalisme** of modernisme van Rietveld en De Stijl dat graag moderne bouwmaterialen als beton en staal gebruikte. Het functionalisme heeft in de Indische buurt geen sporen nagelaten. Dat is wel het geval met de **Delftse school** die zich onder leiding van hoogleraar bouwkunde M.J. Granpré Molière op haar beurt afzette tegen het Nieuwe Bouwen. Kenmerkend voor deze onder katholieken populaire stroming zijn het gebruik van traditionele materialen (baksteen en eikenhout), grote schuine dakvlakken en eenvoudige vormen.

Route

Start op de hoek Javastraat / Archipelstraat

1. In 1912 ontwierp architect Charles Estourgie voor Frans Jurgens (Unilever) Huize Heyendaal. Een jaar later tekende hij villa **Saxon Holme** (Javastraat 104a) voor de accountant van Jurgens, de Engelsman F.H. Hague. Hoewel de villa klassieke elementen

heeft, zoals zuiltjes om de ramen op de begane grond, is ze vooral een voorbeeld van de cottagestijl, die het schilderachtig effect van een Engels landhuis nastreefde. Daarom is de plattegrond onregelmatig, zijn de gevels verschillend en zijn de daken en schoorstenen niet even hoog.

2. De villa **Javastraat 106** (1918, architect onbekend) is even Engels en zeker zo asymmetrisch. Stilistisch baseert ze zich op de 'arts and crafts' beweging, een voorloper van de art nouveau. Deze stroming die industriële massaproductie afwees, wilde het vakmanschap in ere herstellen en zocht haar inspiratie in de natuur. Een voorbeeld van het laatste is het glas-in-loodraam aan de Archipelstraat.

U loopt door de Javastraat richting centrum. Aan uw rechterhand heeft u eerst het plantsoen van de Balistraat. Op de hoek staat een huis met een opvallend hoog zadeldak. Dit is het begin van

3. **Zonnewijk**. Omdat de woningbouw voor de middenklasse na de Eerste Wereldoorlog was ingestort, kregen woningcorporaties rijkssubsidie voor deze sector. In opdracht van woningbouwvereniging Zonnewijk ontwierp architect A.H. van Wamelen in 1920 dertig huizen aan de Javastraat, het Baliplein en de Celebesstraat. Hij was een aanhanger van de Amsterdamse school, wat bijvoorbeeld blijkt uit de kwartronde erkers bij gevelsprongen, de parabolische deurnissen en de expressieve schoorstenen. Van Wamelen voorkwam op twee manieren dat de lange gevelwanden saai werden. Hij liet een deel van de gevelrij naar achter verspringen. En hij ontwierp daklandschappen met de hoge zadeldaken als blikvangers. Deze daken met hun hoge schoorstenen geven Zonnewijk haar landelijk karakter, net als de hier en daar nog aanwezige houten luiken.

U slaat de tweede straat rechtsaf de Timorstraat in, die haar lichte kromming te danken heeft aan het romantische plan van Graadt van Roggen

4. Omdat de gemeente tijdens de economische depressie moest bezuinigen, zijn hier twee scholen voor buitengewoon lager onderwijs – een katholieke en een openbare – gecombineerd. Dat hier een dubbele **blo-school** (1931, dienst Gemeentewerken) stond, blijkt uit de twee kopgevels. De grote schuine daken, het baksteengebruik en het ontbreken van ornamenten maken het gebouw tot een mooi voorbeeld van de Delftse school.

Aan het einde van de Timorstraat komt u op de Van Slichtenhorststraat 91-93

5. Veel strenger is het aanzicht van het **Piusconvict** (1926, J.J. van Halteren). Hier woonden jonge priesters die aan de universiteit studeerden en in een kloostersfeer moesten 'groeien in de wetenschap en zich vervolmaken in de ware priesterdeugden'. Tot voor kort was het verzorgingshuis Piushove, thans kamerbewoning. De baksteengevel (de constructie is van beton) is volledig symmetrisch. De ingang- en hoekpartijen springen licht naar voren. De architectuur is verwant aan die van De Bazel, een van de voormannen van het rationalisme.

U gaat linksaf de Van Slichtenhorststraat op en neemt de eerste straat rechts, de Franssestraat. Aan het einde slaat u rechtsaf en loopt de Groesbeekseweg op naar

6. De **Antonius van Paduakerk**. Deze kerk is in 1917 gebouwd naar een ontwerp van J. Margry. Uit tekeningen blijkt dat deze parochiekerk boven de ingang een hoge toren had moeten krijgen, maar omdat dat (geldgebrek?) niet is gebeurd, heeft ze een eenvoudige gesloten gevel.

7. Het woonhuis **Groesbeekseweg 88-90** op de hoek van het kerkplein (1913, B.T. Boeyinga) heeft een opvallende zijgevel gekregen om te voorkomen dat ze in het niet zou vallen naast de geplande kerktoren. Dat de architect een navolger van Berlage was,

zien we aan de baksteendecoratie. De kruisvormige openingen lijken zo gekopieerd van Berlages beursgebouw aan het Rokin.

U vervolgt de Groesbeekseweg en neemt de eerste straat rechts, de Sumatrastraat

8. Van de **Sumatrastraat** zijn beide zijden architectonisch interessant. Rechts (even nummers) staat het oudste 'architectonisch ensemble' van de Indische buurt (1913, P. Langhout). Het blok van acht woningen is volledig symmetrisch. In het ensemble, dat geïnspireerd is op de 'terrace' uit de achttiende eeuwse Engelse stedenbouw, ontleent de individuele woning status aan het geheel.

9. Het ensemble van twaalf woningen aan de overkant is uit 1922. Architect Th. Arens heeft eentonigheid voorkomen, doordat hij een paar knippen in de huizenrij aanbracht en zo de indruk van geschakelde paviljoens wekte. Arens varieerde met simpele middelen. Zo staan sommige voordeuren in de oksel van de uitbouwen, andere juist in het midden ervan. Het ensemble verbindt Sumatrastraat en Sumatraplein met elkaar.

10. Aan de even kant gebeurt hetzelfde. Door zijn drie topgevels en torentjes koppelt dit complex Sumatrastraat, Sumatraplein en Van Slichtenhorststraat aan elkaar.

U loopt door de Sumatrastraat naar het ruitvormige Sumatraplein. U gaat rechtsaf en neemt de tweede straat, de Celebesstraat

11. Hoewel de **Celebesstraat** al in 1908 was ontworpen, werd hier pas in de jaren dertig gebouwd. De tweekappers links zijn uit 1935. Hoewel het expressionisme van de Amsterdamse school niet meer actueel was, zien we er nog elementen van. Bijvoorbeeld in het siermetselwerk en de vensters en deuren van de nummers 1 en 3.

U slaat linksaf naar de Madoerastraat

12. Architect A. van der Kloot heeft in de **Madoerastraat** (oneven nummers) een streng ensemble ontworpen waaraan de individuele woning ondergeschikt is gemaakt.

U steekt de pleintje over naar de Molukkenstraat, vervolgt deze tot voorbij de Archipelstraat

13. Dit deel van de Indische buurt is van na 1945. Om de woningnood aan te pakken gaat Nijmegen dan niet alleen in het centrum, maar ook in de buitenwijken etagewoningen bouwen. Het drie etages hoge flatgebouw vóór de Archipelstraat (1950, L.D. Kuipers) is een traditioneel ontwerp (baksteen, schuin dak). De flats van vier verdiepingen voorbij de Archipelstraat (1948, R.G. Rodenburg) ogen met name door de toepassing van kunststof moderner (zie ook wandelroute Centrum Wederopbouw).

U vervolgt de Molukkenstraat en gaat rechtsaf de Bankastraat in die uitkomt op het Javaplein, het in de inleiding beschreven Gesamtkunstwerk

14. Stedenbouwkundig is het **Javaplein** geïnspireerd op de ideeën van Berlage, architectonisch staat het, evenals het aansluitende deel van de **Javastraat**, dichterbij de Amsterdamse school. Woningvereniging Nijmegen liet architect M.E. Veugelers 98 woningen voor 'den zogenaamden intellectueelen middenstand en de gepensioneerden' tekenen. De architect heeft subtiel variatie in de bouwblokken gebracht: torentjes op de hoeken, frontons in het midden, hoge erkers en uitbouwen met balkons. Expressionistisch is het siermetselwerk dat op vrijwel elke gevel anders is.

U loopt de Javastraat in

15. De hoogste gevels staan waar de Javastraat overgaat in de Lombokstraat. Hier sluit het complex burgerhuurwoningen aan op het halfronde plein met zijn vrijstaande villa's.

U wandelt naar de hoek van de Archipelstraat. Einde route

Deze route maakt deel uit van een serie van 8 routes door Nijmeegse wijken en is uitgegeven in het kader van Open Monumentendag 2007. In 2020 is het geactualiseerd.

Uitgave: Gemeente Nijmegen, afdeling Stadsontwikkeling, september 2007

Research en tekst: Rob Wolf, Bureau voor Geschiedschrijving en Archiefverzorging

Productie en coördinatie: Maerle Snabel, afdeling Stadsontwikkeling

Bewerking voor Open Monumentendag 2020: Sarina Wagener

Plattegrond

